

CĂMĂȘI PROVENITE DIN JUDEȚUL COVASNA AFLATE ÎN COLECȚIA DE PORT POPULAR A MUZEULUI JUDEȚEAN COVASNA DIN SFÎNTU GHEORGHE

GAZDA KLÁRA

Valorificarea moștenirii culturale a înaintașilor este o cerință fundamentală a culturii noastre socialiste. Printre căile de valorificare a patrimoniului muzeistic, un loc important îl ocupă elaborarea cataloagelor de colecții¹.

Lucrarea de față, completînd monografia portului popular al județului Covasna, întocmită în anii precedenți, aflată în manuscris² prezintă colecția de cămăși țărănești din județ³.

Materialul prezintă puternice disproporții, din mai multe puncte de vedere; în primul rînd geografic. Dacă din unele subzone – astfel din satele nordice ale Ținutului Baraoltului (Herculean: 34, 35, 45⁴; Racoșul de Sus 21, 23–25, 27, 44, 46; Virghiș: 18, 19, 22, 42; Doboșeni: 28, 31, 32), precum și din satele așezate în cursul cotului Oltului (Araci, Vilcele, Ariușd: 2–6, 10–11, 13–15, 36, 38, 43) ne stau la dispoziție întregi suite de obiecte, sugerîndu-ne chiar stadiile evoluției, din altele (Covasna și împrejurimile: 9, 17, 39, 40, sudul Ținutului Baraolt: 16) am reușit să colecționăm cîte o piesă izolată. Privind apartenența etnică, remarcăm numărul mare al cămășilor românești (22 exemplare în catalog). Cămășile bărbătești reprezintă numai 1/6 din colecție⁵. Explicația acestor stări de lucruri o găsim în situația portului popular din zonă, care, în Bazinul Treiscaune la cumpăna secolului nostru deja era înlocuit în mare parte cu port orășenesc în rîndul populației maghiare, pe cînd elementele lui s-au păstrat pînă în zilele noastre în cadrul populației românești. Ritmul abandonării pieselor tradiționale s-a dovedit cel mai grabnic în rîndul bărbaților maghiari. În reconstituirea portului secuiesc ne ajută, în afară de descrierile și litografiile din secolele precedente⁶ și analogiile din ținuturile vecine⁷, o serie de piese dintre cele două războaie mondiale, „costume secuiești”, care au fost confecționate la inițiativa intelectualilor satelor, pe baza pieselor păstrate în lăzi, din materiale industriale cu respectarea croiului tradițional, spre a fi îmbrăcate cu ocazia sărbătorilor și evenimentelor de seamă (Sîncrai: 20; Estelnic: 29; Sf. Gheorghe: 26; Căpeni: 33)⁸.

Materialele cămășilor

Materialele pentru cămăși erau țesute, pînă în ultima treime a secolului trecut, în gospodărie, de fete și femei, din cînepă cultivată și prelucrată de ele, respectiv din bumbacul importat din Muntenia de cîteva generații. Calitatea pînzei se schimba pentru fiecare bucată în funcție de starea materială a purtătorului și de ocazia în care o purta. În zestrea fetelor călăreților, care cuprindea printre altele 6—12 bucăți de ii, în secolul XIX era deja de 4 ori mai multă pînză de bumbac decît din cînepă. Cei săraci în zilele de lucru purtau cămăși din pînză sau chiar cîlți, eventual din pînză amestecată (cînepă—bumbac), confecționîndu-și doar piesele de sărbătoare din pînză mai fină. La începutul secolului, cămașa de fiecare zi a bărbaților era din pînză de casă de bumbac, a cărei culoare se închidea odată cu vîrsta purtătorului: roșie, albastră, dungată, sau în carouri. În perioada dinaintea renunțării la portul popular s-au răspîndit tot mai mult materialele de fabrică. Începînd de atunci, fetele române din Zăbala și Intorsura Buzăului își făceau iile din *simizet* (tul), iar cele secuience le confecționau pe cele destinate unor sărbători, înmormîntări sau pentru mers la biserică din șifon alb.

Intrucît colecția de port popular a muzeului este de dată recentă, mai mult de jumătatea din numărul cămășilor cuprinse în catalog (23 exemplare) sînt confecționate din pînză de bumbac de casă, mai puțin de jumătate din materiale din comerț (19 exemplare) 2 ii sînt confecționate din mătase (6, 11), una din tul (9) și o cămașă din cînepă (45)⁹.

Croiala cămășilor

Ținînd seamă de faptul, că liniile tradiționale ale croiului erau dreptunghiulare, piesele de lenjerie multă vreme erau croite-cusute în gospodărie (piesele românești din Valea Mare și din subzona cotului Oltului: 1—3, 5, 7, 8, 10—11, 13, 14, 41; cămăși maghiare din Covasna: 17 și din Herculean: 45). Această muncă era preluată de către croitoreasă doar în preajma primului război mondial odată cu răspîndirea mașinii de cusut.

I. CĂMAȘA CU MINECĂ PRINSĂ DIN GÎT era generală în ultimele secole în rîndul femeilor române. În secolul XVIII se întîlnește și în portul femeiesc maghiar, păstrîndu-se pînă la începutul secolului nostru la Araci și pînă azi pe Valea Tîrnavelor, Țara Birsei, Trascău, Călata etc. Variantele sale sînt dependente de lățimea materialului.

a) Varianta cea mai simplă era confecționată dintr-un material lat de 50 de cm, deci suficient pentru ca iia să necesite patru bucăți: una pentru față, una pentru spate (față + spate: *ciupag de trup*) și cîte una pentru mînece. Aceste patru bucăți de pînză erau încheiate și încrețite în jurul gîtului, se țineau cu o *obinziță*, sau, dacă aceasta lipsea, prin încrețirea materialului formau volănașe, iar la subsoare era lărgită cu o *păvuță* (11—4, fig. 1, 3)¹⁰. Varianta cea mai simplă, cu mîneca prinsă direct din gît a tipului de cămăși încrețite, are o răspîndire foarte mare, fiind reprezentată în colecțiile Muzeului Etnografic al Transilvaniei din toate regiunile Transilvaniei, din Oltenia și din Muntenia¹¹.

b) Dacă materialul era mai îngust, trebuia lărgită partea de la trunchi. În cazul pînzei de 45 cm lățime, la Vilcele și satele învecinate, precum și la Zăbala se adăugau câte un clin dreptunghiular în părțile laterale (3, 5, 6, 9, fig. 2, 24, 26, 32)¹². Conform hărții, prezentate de Viorica Pascu, acest tip de cămașă este răspîndit în Transilvania¹³.

c) În cazul materialului și mai îngust (40 cm) se cerea lărgirea în regiunea trunchiului cu încă un lat de pînă (Araci și Vilcele: 4, 7, 8, fig. 3, 4)¹⁴. Astfel fața cămășii din Valea Mare era făcută din doi lați. Spre deosebire de cele din Vilcele, mînecele iilor din Valea Mare vedeau o rezolvare mai dezvoltată: în vreme ce primele se terminau liber (2, 4, fig. 27, 25), acestea erau încrețite cîteva centimetri deasupra încheieturii, fixate cu o bentiță astfel, încît mîneca se termina în fodele (1, 7, 8, fig. 3, 4, 22, 23). Asemănătoare sînt și mînecele cămășilor din Zăbala și Întorsura Buzăului (fig. 32).

d) La oricare dintre tipurile de mai sus se coseau în multe cazuri poale lărgite cu clinuri dintr-un material mai aspru. Așa procedau și secuii în prima treime a secolului XIX¹⁵. Este de presupus, că într-o perioadă anterioară cămașa era croită de la început mai lungă.

II. Dintre CĂMĂȘILE CU MÎNECI RACORDATE DIN UMĂR s-au păstrat două subtipuri: cele mai simple, fără platcă, purtate numai de femei maghiare și cele cu platcă, purtate în aceeași măsură de românce și de maghiare. Fiecare tip este cunoscut cu mai multe variante. Dificultatea prezentării lor în ordinea dezvoltării crește datorită faptului, că în decursul timpului și elementele lor componente au cunoscut modificări separat.

II. A. CĂMĂȘILE FĂRĂ PLATCĂ au trei variante.

a) Lungi pînă la genunchi, lărgite în partea inferioară, cămășile lungi cu un aspect arhaic sînt cunoscute în toate zonele județului. Corpul lor este format dintr-o bucată de pînă împăturită vertical, cu clini triunghiulari adăugate lateral; gîtul oval (16, fig. 5), sau rotund (17) este tivit cu o panglică simplă, în vreme ce mînecele — probabil sub influență orășenească — strîmte și scurtate. La români, cămașa femeiască de tip bărbătesc, lungă, croită dintr-una o regăsim la Oltenia și Vlașca¹⁶.

b) Cea mai simplă variantă de cămașă, provenită din Herculean, era croită dintr-un material lat de 52 cm, cu mînecele din cîte o bucată, iar talia dintr-alta, așezată orizontal. Gura de la piept, adîncă de o palmă, era tivită pe ambele părți, acestea se așezau una peste alta, iar acest acoperămînt era fixat dedesupt cu o panglică orizontală. Lărgimea rămasă sub gura era încrețită; pe umăr fața cu spatele erau întregite, fiind fixate pe dedesupt cu o panglică îngustă, ca de altfel și gura rotunjită, la umăr cosîndu-se mînecele terminate liber, încrețite, lărgite la subsoară cu o păvuță, pentru ca în final să se împreuneze părțile și lateral (34)¹⁷.

c) În majoritatea cazurilor, talia cămășii scurte era croită dintr-una lățime și jumătate de pînă, împăturită vertical, rămînînd tot atîtea material și pentru fiecare mînecă (21, 23, 24, fig. 7, 39, 42, 38)¹⁸. Mai tîrziu și cămășile confecționate din pînă galbenă din comerț rămîneau largi, considerîndu-se că astfel sînt mai durabile, iar la coate nu se destramă

prea repede. (18—20, 22, 25, 28, fig. 1—12, 46, 40). Gura bluzei și capetele mânecilor se lucrau în mod diferit. La Araci, ca și în fostele Scaune Sfântu Gheorghe și Orbai (Covasna) se purtau vara mai multe tipuri de cămăși, asemănătoare celor din zona Odorhei¹⁹, cu decolteu pătrat, bogat încrețite atât la față cât și la spate (26, fig. 9, 35). Acestea au avut variante cu mâneci lungi cu manșetă (Araci), cu fodore (Sf. Gheorghe) sau scurte, bufante, ca urmare a influenței modei orășenești (Malnaș, Hătuica, Brateș)²⁰.

Cămășile cu gura rotundă din subzona Baraoltului au cunoscut variante chiar și în același sat (Racoșul de Sus de pildă). În vreme ce vîrstnicii preferau la începutul secolului cămășile „fără gît”, tivite în bentiță la gura, legate cu șnur plat țesut în gospodărie (21, fig. 7, 39), iar mai apoi cu nasturi (24, fig. 38), cei tineri erau adepții cămășii cu guler plisat sau încrețit (23, fig. 42). Piese asemănătoare purtau și fetițele (27, fig. 50). Existau și fodore de gît separate, brodate de fabrică sau cu dantelă, ce se puteau încheia cu nasturi (fig. 49, 51). Acestea se puneau cu ocazia sărbătorilor la cămășile fără guler sau la gîtul scurțicelor. Aici gulerul obișnuit poate fi considerat ca adaos după primul război mondial. (25, fig. 45—47). Capătul mânecii la Racoș este întotdeauna încheiat cu manșetă sau fodore.

La români tipul „cămășii femeiești de tip bărbătesc, cu mâneci încrețite la umeri și în față sînt răspîndite pe teritoriul Transilvaniei”²¹.

După renunțarea la portul popular, cămășile „secuiești” amintesc în câteva cazuri doar prin cîte un element de modelul inițial abandonînd caracteristicile de bază ale croiului. Mîneca devine mai strîmtă, lipsește păvuța, fața și spatele sînt croite din bucăți separate, este rotunjită la umăr, gulerul cămășii, croită într-una cu talia, este încrețită cu panglică în brezărău (Estelnic: 29, fig. 13, 48)²². În alte cazuri (Căpeni: 34) are nasturi în față, deschisă de sus pînă jos.

e) Sub influența pieselor de fabrică, din croiul cămășii lungi secuiești dispar mânecile, aceasta degenerînd într-o cămașă simplă răscoită, încheiată cu nasturi la umăr, purtată exclusiv, ca piesă de lenjerie²³.

II. B. Caracteristica CĂMĂȘILOR CU PLATCĂ o constituie umărul croit din bucăți separate, umăr îngust, la care se adaugă fața și spate lărgite, aranjate în cute sau în pliuri. După lungimea lor, soluția pentru asigurarea lărgimii corespunzătoare, terminația mânecilor și tăietura gurii, sînt din aceeași familie cu variantele de cămăși cunoscute pînă acum.

a) Analog cu cămășile cu mâneci prinse din gît cămășile cu platcă ale femeilor românești din Ariușd (36, fig. 33, 34) și maghiare din Araci (fig. 15) erau lărgite cu cîte un clin îngust dreptunghiular.

b) Abstracție făcînd de platcă, din punct de vedere structural, cămașa românească din Întorsura Buzăului și cămașa maghiară din Cernat (fig. 16) sînt identice cu cămașa lungă (16)²⁴.

c) O variantă din Vilcele este compusă din bucăți orizontale (38, fig. 34).

d) Cămășile românești cu poale, formate din cîte doi lați de pînză, întregiți vertical, încheiate cu nasturi la umăr, din Valea Mare, au apărut mai recent.

Cămașa cu platcă la români este răspîndită în părțile Someșului, Oașului și Maramureșului²⁵.

III. Croiala CĂMĂȘILOR BĂRBĂTEȘTI este aproape identică cu croiala cămășilor cu mînecele racordate din umăr din portul femeilor.

a) Similară sub aspectul croiului cămășilor lungi, cămașa mocănească trapezoidală este caracteristică portului bărbătesc românesc, avînd două variante (Zagon: 41, fig. 17 și Zăbala: 40, Voinești: 39, fig. 18)²⁶ lărgite cu clinii triunghiulari laterali introduși lateral, între *ciupagul de trup* (stanul) și mîneca, atestînd legăturile cu regiunile învecinate din Moldova²⁷. Pe baza materialului păstrat de Muzeul Etnografic al Transilvaniei, Viorica Pascu susține, că tipul de cămașă cu clinuri triunghiulari laterali a fost cunoscut și purtat de români din cea mai mare parte a Transilvaniei, mai ales din zonele muntoase²⁸.

b) Între cele două războaie mondiale s-a răspîndit la Zăbala cămașa „cu barburi”, lărgită și la piept cu clinii, provenită din regiunile învecinate ale estului Transilvaniei (Perșani, malurile Tîrnavei Mici, în zona Sibiului, Albei Iuliei, Hundeoarei și în sud de Carpați²⁹.

c) Atît la români cît și la maghiari fața și spatele cămășilor cu talia dreaptă erau croite din cîte o bucată jumătate (45, 46, fig. 19)³⁰ sau două bucăți de pînză (43, fig. 20). Lățimea corespunzătoare a gurii cămășii era obținută prin adaosul păvuței triunghiulare, iar întărirea umărului se accentua cu o bentiță cusută deasupra. Acest tip de cămașă, cu încrețuri la mîneci, și sub guler în față și în spate, este răspîndit și la românii din Transilvania³¹.

Piesă componentă a cămășilor românești din Întorsura Buzăului, fustița ajungea de la talie la mijlocul pulpei, fiind confecționată dintr-un singur lat de pînză, larg, plisat, cu bentiță de întăritură, deschisă în față. Această piesă este caracteristică ariei subcarpatice³².

Conform datelor, gura cămășii în secolul trecut în general era întărită printr-o bentiță îngustă (fig. 41), gulerul înalt, răsfrînt în colțuri (39, 40, 42, 45) fiind de dată mai recentă. În mod asemănător, în secolul XVIII ambele etnii purtau cămăși cu mînecele large, drepte, care însă cu timpul au fost strînse în manșetă. Sheint amintește deja în 1833 despre cămăși cu manșetă la secui³³. Doar piesele de îmbrăcăminte mai vechi prezintă deosebiri etnice în ce privește lungimea (la români pînă la mijlocul pulpei, la maghiari sub talie) și modul de purtare: la primii lăsate pe afară și pînă la începutul secolului nostru legate cu cordon țesut în gospodărie, respectiv cu chimir din piele cu model imprimat, cumpărate fiind la tîrguri sau în zilele noastre legate cu pînză brodată, iar la secui, prinse în cioareci. Această din urmă, era în legătură cu evoluția cioarecilor și transformarea lor în piesă de uniformă militară³⁴. Înainte de înființarea organizației grănicerilor și secuilor le erau caracteristice cămășile purtate pe din afară. Cei neîncorporabili, iobagii maghiari din Racoșul de Sus au purtat pînă la sfîrșitul secolului trecut cămașă lungă lăsată peste cioareci.

Ornamentarea cămășilor

Cămășile aveau un important rol estetic în structura portului țărănesc. Femeile acordau o atenție susținută materialului din care le confecționau precum și ornamentației lor. Cele mai frumoase exemplare erau

destinate principalelor evenimente din viața omului: cumătria, căsătoria și înmormintarea. Cămașa brodată a mirelui — cadoul miresei — era păstrată de acesta drept cămașă de moarte.

lile românești, cu excepția aceleia confecționate din tul (9) toate sînt brodate: mai rar, semnificînd tinerețea se coseau cu arnicii roșii (8), mai frecvent, semnificînd festivul, cu negre. Cu 1—2 excepții (40, 41, fig. 61, 74, 17, 52), cămășile românești de bărbat nu mai sînt brodate, cu toate că, încă la începutul secolului nostru la Zăbala gîtul acestora era ornamentat prin modele cusute cu ață de in. La fel, cămășile maghiare, cu excepția cîtorva piese, nu mai sînt brodate, în mod contrar cu practica secolelor precedente. În 1833 Scheint a observat că „pe gura încrețită a iilor secuiești „se cuseau flori și alte ornamente cu fir colorat”³⁵. Gura încrețită, mînecele și manșetele iilor maghiare din Araci, păstrate pînă în anii 1930, erau împodobite cu broderii geometrice, cusute cu ață de in galben-ruginie.

Modurile de ornamentare ale cămășilor erau în strînsă interdependență cu croiul acestora.

O parte a cusăturilor întrebuițate în cazul cămășilor cu mînecele prinse din gît, aveau rol practic bine definit, dar și o valoare artistică. Astfel, întregirea pieselor componente se rezolvau prin cheița „unda apei” (2, 10), cheița simplă (12—14), cheița *purecelul* (1—3, 7, 8, 43), cu un punct de feston (6), cu trei sau patru împunsături de feston (6, 13). Extremitățile deseori erau tivite cu variantele punctului de feston: *feston rar*, (2), *feston des* (3), *aruncat* (4), sau punctul *tiv cu tighel* (6, 12, 13, 14).

Pentru decorarea pieselor se mai foloseau o serie de puncte ornamentale, care ornau rețeaua structurală a materialului, astfel puncte ca: punct plat oblic, denumit *pe muște* (6, 8), punct peste fire (10, 43), *tighel* (12), pe bușteni (1, 7, 8, 11, 37), cruciulițe simple (2—5, 8, 12, 14), cruciulițe duble așa numite *brinașul*. (2—5, 13, 14, 15). Întîlnim des cu punctele urzite peste crețuri, ca *riuraș mic* (1, 7, 12), și *pe păsări* (1, 7, 8). Adinea-ori, în cazul iilor de la cotul Oltului se foloseau variantele ajurului (11, 13, 10). Porțiunile brodate mai des erau conturate cu paiete, fixate cu mărgelile mărunte (4, 7, 14), sau în mod simplu, cu ață (13).

În cea ce privește cîmpurile ornamentate, cele mai frumoase cămășile s-au păstrat la Valea Mare: broderia și tivitul acestora accentuau structura, pe cînd rîurile geometrice și-au păstrat funcționalitatea, rolul lor fiind acela al fixării cutelor (*rîuri pe și subt obinzică*), întărirea porțiunilor ce se rod (*rîuri peste umăr, rîuri peste cot* 1, 7, 8, foto nr. 2). Rîurile late *lung în jos* de pe pieptul, spatele și mînecele cămășilor din cotul Oltului demonstrează deja scopul în sine al decorării³⁷.

Fondul arhaic de ornamente se caracterizează prin motive geometrice abstracte ca: linii drepte și în zigzag (1, 5, 7, 8), romburi (1, 6, 7, 8, 10), linii frînte (8, 14), linii de val (2, 6), pătrate (3, 4), diagonale (3, 4) etc. Acestea rămîn dominante pe piesele din Valea Mare, pe cînd, în cazul iilor din cotul Oltului, primesc un rol secundar, pe lîngă motive florale geometrizzante, de multe ori naturalistice: *vrejuri de ritm alternativ* (3—5, 7, 14), *frunze* (2—6), *frunze de viță de vie* (3, 4, 7, 14), *frunze de stejar* (6), *flori* (2, 13), *flori în formă de cerc* (2, 4—6, 11), *crini* (2, 6), *sîmburi de prune* (8), *floricele* (8, 11, 12, 5) etc. Rareori apar și motive cosmice, ca *stele* (13), sau *fiziomorfe*, ca *formă de liră* (12), *cale rătăcită* (7) etc.

Cămășile cu platcă din portul românesc de la cotul Oltului bogat ornamentate cu cusături din ață neagră seamănă cu cămășile cu mîneci prinse din gît din aceeași zonă, doar că amplasarea modelului este determinată de forma plăcii (fig. 33, 34). Ornamentul întins al variantei de la Valea Mare, cusut în cruciulițe cu arnici albaștri e rodul unui stil nou. Pe cămașa unguroaicelor din Araci există cel mult o panglică subțire de cusătură pentru a accentua linia plăcii, a manșetei.

Ile românești din județul Covasna aparțin deci pe de o parte tipului ornamental denumit de către Florea Bobu Florescu „cămașa cu lăncez”, răspîndit în sudul și estul Transilvaniei, întîlnit și în Valea Bistriței și în Suceava, porțiunea limitrofă cu Transilvania; iar pe de altă parte, acelea din valea Oltului aparțin unui tip mai recent, datat din preajma primului război mondial, al „cămășii încărcate”, cu cea mai mare răspîndire în zonele Vilcea și Argeș³⁸.

Ornamentația cămășilor maghiare cu mînecele prinse din umăr era mult mai simplă: pe piesele mai arhaice, precum și pe reconstrucțiile găsim modeste motive geometrice, care însoțesc liniile structurale ale acestora, lucrate cu puncte peste fire împletite (*lengyelezés, ökörhúgy*: 21, 22), ori întăresc cutele de pe mîneca (*petrözselymös szedés* 21, 23, 24), sau de la gît (*darázsészek* 26). Acestea erau monocrome, realizate însă plastic, ca și cusăturile de mașină: pliurile tighelitate simple, sau chiar reliefate prin inversarea periodică a direcției acestora (28, 32, fig. 65, 66), de pe piept, modele geometrice tighelitate de pe bentițele dedesupt pliurilor (17, 22, 23, 28, 30, 35), precum și aplicațiile de dantelă din jurul gîtului sau gulerului (19, 22, 25, 28—30, 32—34, 36, 37), de pe muchia mîneții (16, 19, 20, 26, 28—30, 32—34, 36, 38), de pe muchia pliurilor de pe piept (18, 19, 28, 29, 34). Pe gulerul cămășilor mai recente ale fetelor din Racoșul de Sus apare broderia roșie în cruci duble, în vreme, ce la femei ea este albastră.

Piese din portul bărbaților, destinate ocaziilor festive, îndeosebi cămașa de mire, erau împodobite cu o broderie geometrică, cusută cu fir răsucit și lucios, de in sau cînepă, mai apoi din fir de bumbăcel. Conform tradițiilor orale și unor piese răzlețe, cămășile bărbătești aveau — cu excepția aplicațiilor de dantelă — ornament asemănător cu cele femeiești cu mînecele prinse din umăr. Gulerul și manșeta cămășilor românești din Zagon și Vilcele au fost cusute cu punct plat (41, 43) La cea din urmă gura de la gît era prinsă prin cheiță, iar cutele întărite prin viespar.

Despre ornamentația cămășii secuiești din secolul XVIII descoperită într-un mormînt, amintește arheologul Székely: „Cămașa era confecționată din cînepă țesută în casă, n-am putut urmări croiul, a rămas însă o bucățică cu un model interesant. Un pătrat așezat pe muchie, cusut cu punct înapoia acului, mijlocul plat. Pe marginile pătratului mare o mică rozetă cu mijlocul găurit. În pătratul mare patru rozete înconjoară un ornament de forma unei cruci cusute în lăntșor. Partea liberă a pătratului este umplută de patru mici încuietori cusute înapoia acului, alternativ cu pătrate neornate. Foloseau ață răsucită”³⁹. Cutele cămășilor bărbaților maghiari erau urzite prin și peste crețuri în toate subzonele județului, redînd modelul de „pătrunjel” sau „viespar”.

Locul cusăturii cu mînă este substituită în cursul secolului nostru prin tighelire cu mașină (40, 42, 46), fapt caracteristic ambelor etnii — precum

și prin aplicații de panglici brodate în fabrică, prezente pe cămășile moacănești cu pliuri tighelite din Zăbala și Voinești (39, 40).

Concluzii

Tipurile și variantele de cămăși, precum și datele literare și arhivistice referitoare ne sugerează câteva concluzii de ordin științific.

Cămășile, la fel, ca și celelalte piese ale portului popular au suferit de-a lungul timpului numeroase modificări atât din punct de vedere al materialului, structurii, cât și al ornamentației.

Materialele tradiționale, variantele calitative ale pânzei de cînepă nu erau exhaustive nici în secolul XVII, iar proporția pânzei de bumbac — de casă sau industrială — a crescut treptat, devenind caracteristic și pentru păturile mai sărace. Răspîndirea materialelor industriale a dus la schimbarea croiului.

Cămășile femeiești cu mîneca prinsă din gît au cunoscut o circulație mult mai largă: ele fiind tipice pînă la sfîrșitul secolului XVII și în portul secuiesc. Acest tip s-a păstrat în continuare în portul femeiesc maghiar din alte zone și grupuri de sate, ca Șaptesate, Valea Tîrnavei Mici, Ghimeș etc. În județul Covasna s-au menținut în satele iobăgești, ca Ariușd și Araci. Cămășa femeiască cu mîneca prinsă din umăr s-a răspîndit odată cu răspîndirea pieselor de origine orășenească, cum este fusta. Variantele ambelor tipuri sînt pe de o parte în concordanță de calitatea materialului și se leagă pe de altă parte de anumite perioade de timp și anumite zone sau subzone, astfel, cămășă cu gură pătrată s-a răspîndit în partea vestică a ținutului locuit de secui, iar cea cu guler în partea estică. Evoluția gulerului se poate urmări în cazul unui singur sat, la Ra-coșul de Sus: la începutul secolului nostru bătrînii purtau cămășa tivită într-o bentiță, fetele aceea cu guler plisat, gulerul răsfrînt apărînd mai curînd.

Interferențe în croiul cămășilor românești și maghiare se poate constata numai în cazul cămășilor cu platcă de origină mai recentă.

Schimbarea croiului au dus la modificarea structurii ornamentale: s-au schimbat cîmpurile decorate, tehnicile de ornamentare precum și motivele. Inițial, decorarea a avut un rol practic bine definit: de a mări durabilitatea piesei, de a servi unirea părților sale componente — întărirea cutelor prin broderie este caracteristic atât românilor cât și maghiarilor — încărcarea cămășii, întînderea ornamentației este o practică mai nouă, mai puțin fericită din punct de vedere estetic. Paralel cu răspîndirea mașinii de cusut, a apărut noul mod de ornamentare, aplicat în cazul cămășilor cu mîneci prinse din umăr: tighelirea pliurilor și aplicațiilor de dantelă sau panglică brodată cu mașină.

Pe baza materialului prelucrat putem reconstitui procesul degradării cămășilor în piese de lenjerie propriu-zisă, în urma apariției scurteicelor și bluzelor strîmte de factură orășenească, al renunțării definitive la portul popular, și sîntem martorii ai străduinței instituționale spre a reconstitui portul local, a crea un mijloc de autoexprimare omului epocii moderne. Prezentul catalog dorește să servească drept îndrumător în această străduință.

Traducere de FLORESCU GABRIEL

CATALOGUL CĂMĂȘILOR

Prescurtări: L	— lungime
Lm	— lungimea mânecii
Lp	— lungimea poalei
LA	— lățimea
LAm	— lățimea mânecii
LAp	— lățimea poalei

I. CĂMĂȘI CU MÎNECI PRINSE DIN GÎT

1. 8412. *Ie* cu poale. Valea Mare, cca 1900. Român. Cusută de Stan-
cu Frusina. Port sărbătoresc de fete și femei. L: 44, Lp: 72, Lm: 68, LA: 56,
LAp: 79, LAm: 25. Din pînză de bumbac de casă, pînză de cînepă (poale),
arnici, nasturi. Stan format din 2+1 lați, lărgit cu cite un clin lateral drept-
unghiular. Poala din trei lați (1+1+1/2+1/2), cei din urmă de formă
trapezoidală. Gît tivit în obinzică, gura în față la mijloc. Mîneca din 1 1/4
lățimi, cu pavă, la încheietură cu volănaș. Cusută cu mîna. *Cheița pure-
celul, feston*, pe gît ciupag urzit prin crețuri „pe păsări”, pe bentița de pe
gît cruciulițe pe bușteni. Ornament geometric. Negru pe fond alb.
Fig. 4, 22.

2. 6181. *Ie*. Araci. Cca 1900. Cusută de Molnár Emilia. Român. Port
de mireasă și înmormîntare. L: 54, Lm: 58, LA: 68, LAm: 22. Din pînză de
bumbac de casă, arnici, paiete. Stan din 2+1 lați, cu pavă. Gura gîtului
în față la mijloc. Gîtul încrețit este asociat cu un volănaș, îndreptat în sus.
Mînecă lăsată liber. Cusută manual. *Cheițe: purecelul, unda apei. Feston
rar*. Pe piept și mînecă *riuri lungi în jos, cusute*. Motive fitomorfe geome-
trizante. Fond alb, ornament negru. Fig. 27.

3. 5103. *Ie*. Vilcele, începutul secolului XX. Cusută de Nema Elena.
Român. Port de mireasă și de înmormîntare. L: 55, Lm: 70, LAm: 23,5, LA:
56. Din pînză de bumbac de casă, arnici, paiete, mărgelile, dantelă cro-
șetată. Stan din 1+1 lați lărgit cu cite un clin dreptunghiular lateral. Mî-
neca dintr-un lat cu pavă. Gît prins într-o bentiță, gura în față la mijloc.
Mîneca lăsată liber. Cusută cu mîna. *Cheița purecelul, aruncat*. Pe bentița
de pe gît, gura gîtului și dealungul mînecii *riuri* cusute în cruci, contruate
cu paiete prinse cu mărgelile. Frunză de viță de vie, lălea, vrej. Negru pe
fond alb. Fig. 2, 24.

4. 5160. *Ie*. Vilcele, 1907. Cusută de Bucșa Elena. Român. Port de
mireasă și înmormîntare. L: 47, Lm: 68. Materiale: pînză de bumbac de
casă, arnici, paiete, mărgelile, nasturi. Stan format din 2+1 lați, cu clini
laterali, mîneca dintr-un lat cu pavă. Gîtul încrețit prins într-o bentiță.
Gura în față la mijloc. Mînecă lăsată liber. Cusută cu mașină, brodată
manual. *Aruncat*. Pe gît, piept și mînecă *riuri* lucrate cu punctul *brînașul*,
conturate prin paiete prinse cu mărgelile. Motiv geometrizarant: frunză de viță
de vie, garoafă, floare în formă de cerc, vrej cu ritm alternativ. Fond alb,
ornament negru, conturat cu galben. Fig. 25.

5. 6211. *Ie*, Vilcele, începutul secolului XX. Român. Port de mireasă
și înmormîntare. L: 47, Lm: 70,5, LA: 55, LAm: 23,5. Din pînză de bumbac

de casă, arnici, nasturi, panglică brodată cu mașină. Stan din 1+1 lați cu câte un clin dreptunghiular lateral. Mîneca dintr-un lat, cu pavă. Gîtul prins într-o bentiță, gura în față la mijloc, însoțită cu câte un pliu tighelit. Mîneacă lăsată liber. Cusută manual. Ajur. Cruciulițe simple și duble (*bri-nașul*), punct zig-zag. Aplicație. În dealungul mîneicii ornament vegetal geometrizzant: frunză, flori, vrejuri. Fond alb, ornament negru. Fig. 26.

6. 6217. *Ie. Vilcele, 2/4 XX. Român. Port sărbătoreesc de fete. L: 50, Lm: 65,5, LA: 73, LAm: 22. Din borangic și ață de mătase. Stan din 1+1 lați cu câte un clin dreptunghiular lateral. Gît prins într-o bentiță. Gura în față la mijloc. Mîneacă lăsată liber. Cusută cu mașină, brodată manual. Tiv, cheița, urzit peste crețuri, punct plat oblic, cruciulițe simple, dantelă croșetată. Ornament pe piept, spate și mîneacă. Motive fitmorfe geometrice: frunză de stejar, crin, floare în formă de cerc, frunze. Fond crem, ornament policrom.*

7. 8411. *Ie. Valea Mare, în jurul anilor 1900. Cusută de Hossu Ana. Român. Port sărbătoreesc. L: 45, Lm: 67, LA: 69, LAm: 30. Din pînză de bumbac de casă, arnici, paiete, mărgale. Stan din 2+1 lați, cu câte un clin dreptunghiular lateral. Gîtul încrețit prins într-o bentiță. Gura în față la mijloc, prevăzută cu șnur. Mîneca din 1 1/4 lați, cu volănaș la încheietură. Cusută cu mîna. Cheiță *purecelul*, punct peste *muchie*, ciupag urzit peste crețuri pe *bușteni*, punct plat oblic: *muște pe fir*. Ornament pe bentița de pe gît, pe cot la încheietura mîneicii, la încheieturile părților componente. Motive geometrice, vrej, frunză. Fond alb, ornament negru. Fig. 23.*

8. 5831. *Ie. Valea Mare, 1/3 XX. Port obișnuit de fete. L: 44, Lm: 80. Din pînză de bumbac de casă, arnici. Stan din 2+1 lați, cu câte un clin dreptunghiular lateral. Gîtul încrețit, prins într-o bentiță. Gura gîtului în față la mijloc. Mîneca din 1 1/2 lați, terminată în volănaș. Cusută cu mîna. Cheiță *purecelul*, feston. Pe gît punct urzit peste crețuri pe *păsări*, pe bentiță de pe gît și umărul cruciulițe pe *bușteni* și punct plat oblic pe *muște*. Ornament pe piept, spate, cot. Ornament geometric, simburi de prune, floricele. Fond alb, ornament roșu. Fig. 3.*

9. 6941. *Bluză de simizet. Zăbala, începutul sec. XX. Român. Port sărbătoreesc. L: 63, LM: 78, LA: 64, LAm: 30. Din tul, pînză fină de bumbac de casă. Stan din 1+1 lățimi cu câte un clin dreptunghiular lateral. Gît prins în bentiță. Gura în față la mijloc. Mîneca din 1 lat cu pavă, cu volănaș la încheietură. Cusută cu mașină. Material ornamentat industrial (vrîste, flori). Neornamentat. Alb. Fig. 32.*

10. 8414. *Ie. Araci, 1/4 XX. Român. Port sărbătoreesc. L: 57, Lm: 69, LA: 21,5. Din pînză de bumbac de casă, arnici, paiete, mărgale, copci. Stan din 1 1/4+1 lați, cu câte un clin dreptunghiular lateral. Gît terminat în volănaș, gura gîtului în față, plasată lateral. Mîneca din 1 lat, cu pavă, lăsată liber. Cusută cu mîna. Punct *aruncat*, cheița *unda apei*, punct plat, ajur cu trei variante. Ornamentată pe piept, spate, mîneca. Motive geometrice: romburi (*chizduci*) compuse în vrîste. Conturate cu paiete. Fond alb, ornament negru, paiete aurii, ață galbenă. Fig. 29.*

11. 5186. *Ie. Vilcele, 1937. Român. Purtată de fetițe. L: 47, Lm: 32, LA: 54, LAm: 22. Din borangic, ață de mătase. Stan dintr-un lat plasat orizontal. Gît în brezărău, gura în față la mijloc. Cusută cu mîna.*

Cheiță, punct urzit peste crețuri, punct pe *bușteni*, ajur. Ornament pe gît, în jurul gurei, pe mîneacă. Motive geometrice, lălea, floare în formă de cerc, floricele. Fond alb, ornament alb și albastru.

12. 7125. *le.* Sf. Gheorghe. Purtată de fete și femei la sărbători. Român. L: 60, LA: 58, LAm: 27. Din pînză de bumbac de casă, arnici. Stan din 1+1 lați, gît prins în bentiță. Gura în față la mijloc. Mîneca din 1 lat, lăsată liber. Cusută cu mașina și manual. Cheița, tiv cu găurele, puncte plate încrucișate, cruciulițe, tighel, punct înaintea acului. Ornament pe bentița de pe gît, în jurul gurii gîtului pe piept, pe umăr, pe mîneacă. Motive geometrice. Lira. Floricele. Fond alb, ornament negru.

13. 5068. *le.* Vilcele. Cusute la Șaptesate în 1935. Român. L: 50, Lm: 60, LA: 78, LAm: 29. Din pînză de bumbac de casă, arnici, paiete. Stan din 1+1 lați, cu pavă. Gît tivit într-o bentiță. Gura în față la mijloc. Mîneca dintr-un lat, cu pavă, lăsată liber. Cusută cu mîna. Cheiță, tiv cu găurele, cruciulițe duble, ajur. Ornament pe bentița de pe gît, pe piept, umăr, spate. Motive geometrice, stele, floricele alcătuiind vrîste înguste și late. Fond alb, ornament negru, paiete aurii prinse cu ață galbenă.

14. 5894. *le.* Vilcele, începutul secolului XX. Românească. L: 48, Lm: 62. Port sărbătoresc de nevestă. Din pînză de casă de bumbac, arnici, paiete, mărgele, nasturi. Stan din 1+1 lați. Gît prins în bentiță. Gura în față, la stînga. Mîneca dintr-un lat cu pavă, lăsată liber. Cusută cu mîna. Cheița, tiv cu găurele, cruciulițe simple și duble. Ornament pe bentița de pe gît, piept, umăr, mîneacă. Motive geometrizzante fitomorfe, vrej, frunză de viță de vie, flori alcătuiind vrîste. Fond alb, ornament negru, paiete aurii. Fig. 1.

15. 6139. *le.* Vilcele, începutul secolului XX. Românească. Port sărbătoresc de mireasă și de nevestă, de înmormîntare. L: 45+77, Lm: 71, LA: 62, LAp: 103. LAm: 27. Din pînză subțire de bumbac de casă, arnici, paiete. Stan din doi lați (1/2+1+1/2). Poala lărgită cu cîte un clin trapezoidal lateral. Gît prins în bentiță. Gura în față la mijloc. Mîneca dintr-un lat, cu pavă, lăsată liber. Cusută cu mașina, brodată manual. Tiv cu tighel, cruciulițe simple și duble. Dantelă croșetată. Ornament pe bentiță de pe gît, piept, umăr, mîneacă, muchia poalei. Motive geometrice: pătrat, romb, cerc, triunghi, linie frîntă. Motive florale. Fond alb, ornament albastru. Paiete aurii. Fig. 30.

II. CĂMĂȘI FEMEIEȘTI CU MÎNECI RACORDATE DIN UMĂR

II. A. CĂMĂȘI FĂRĂ PLATCĂ

16. 6403. *Ing.* Aita Seacă, cca 1930. Cusută de Bodosi Józsefné. Maghiară. Port cotidian. L: 101. Lm: 25. LA: 85. LAm: 20. Din pînză din comerț, panglică brodată industrial. Stan dintr-un lat de pînză îndoită la umăr, lărgit cu cîte un clin triunghiular lateral. Pavă, umărițe. Gît oval, fără aură. Bentiță la gît. Mîneacă strîmtă, scurtă, dreaptă. Cusută cu mașina. Pe piept pliuri tighelitate. Pe piept și mîneacă aplicații de panglică și dantelă croșetată. Fond alb, ornament alb, roșu, albastru. Fig. 5.

17. 8371. *Ing.* Covasna, începutul sec. XX. Port cotidian. Maghiar. L: 100, Lm: 28, LAm: 18, LAp: 100. Din pînză de bumbac de casă, nasturi. Stan

dintr-un lat de pînă îndoit la umăr cu deschizătură în formă de T, lărgit cu cîte un clin triunghiular lateral. (1+1). Umerită. Gît prins cu bentiță. Mîneacă strîmtă, scurtă, dreaptă, cu pavă. Cusută manual și cu mașina. Linie frîntă. Albă.

18. 5781. *Ing. Vîrghiș*. 1920. Maghiar. L: 56, Lm: 51, LA: 80, LAm: 37. Din pînă de bumbac din comerț, nasturi, dantelă croșetată, elastic din comerț. Stan dintr-o pînă îndoită la umăr cu o deschizătură de formă în T, umerițe și guler. Mîneca cu pavă, terminată în volănaș. Cusută cu mașina. Pe piept pliuri tighelite așezate în valuri, pe piept, muchia gulerului și mînecii aplicații de dantelă. Albă. Fig. 8, 46, 65, 70.

19.5721. *Ing. Vîrghiș*, Maghiar. 1928. Purtată în zilele de lucru și la sărbători. L: 56,5, Lm: 45, LA: 77, LAm: 30. Din pînă de bumbac din comerț, panglică brodată din comerț, nasturi. Stan din pînă îndoită la umăr cu deschizătură de formă în T, umeriță, guler. Mîneca cu pavă, plisată la încheietură cu aplicații de panglică brodată, terminată în volănaș. Cusută cu mașina. Pe piept pliuri tighelite așezate în valuri. Aplicații pe piept, guler și muchia mînecii. Alb. Fig. 66, 72.

20. 8045. *Ing. Sîncrai* 1938. Cusută la Arcuș. Destinată sărbătorii, parte componentă a costumului secuiesc. L: 56, Lm: 46, LA: 60, LAm: 23. Din pînă de bumbac din comerț, dantelă, elastic. Stan format dintr-o bucată de pînă îndoită la umăr, cu deschizătură ovală. Gît și mîneacă în brezarău, terminate în volănaș. Pavă. Cusută cu mașina. Pe muchia mînecii aplicații de dantelă. Albă. Fig. 40.

21. 5579. *Ing. Racoșul de Sus*. 1970. Cusută de Páll B. Juliánna. Maghiar. Port sărbătorească de fete și femei. L: 55, Lm: 57, LA: 94, LAm: 47. Din pînă de bumbac de casă, șnur de casă, ață. Stan din 1 1/2 lați întregite, îndoite la umăr, cu deschizătură de formă în T, umerițe, gît prins cu bentiță. Mîneca din 1 1/2 lați, cu pavă, cu pumnar. Cusută cu mașina, brodată manual. Urzit prin și peste crețuri, la umăr și la încheietura mînecii (*petrözselymös szedés*); punct plat oblic răsucit (*ökörhúgy*). Motive geometrice. Albă. Fig. 7, 39.

22. 5730. *Ing. Vîrghiș*, începutul secolului XX. Maghiar. Purtată de fete și de femei la sărbători. L: 58,1, Lm: 44. Din pînă din comerț, bumbac, nasturi. Stan dintr-un lat îndoit la umăr cu deschizătură de formă în T., umerițe. Guler îngust înalt. Mîneacă plisată la nivelul încheieturii, cu aplicații de panglică; terminată în volănaș. Pavă. Cusută cu mașina, brodată manual. Punct plat oblic răsucit. Croșetat. Pe piept pliuri tighelite. Pe piept și umăr broderie. Motive geometrice: triunghi, romb. Aplicații de dantelă pe guler. Alb. Fig. 44, 60, 73.

23. 5569. *Ing. Racoșul de Sus*, 1970. Cusută de Páll B. Juliánna. Maghiar. Port sărbătorească de fete. Reconstrucție. L: 52,5, Lm: 52,5, LA: 75, LAm: 75. Din pînă de bumbac de casă, nasturi. Stan din 1 1/2 lați de pînă îndoită la nivelul umerilor, cu deschizătură de formă în T. Umerițe. Pe gît guler plisat. Mîneacă din 1 1/2 lați, cu pavă, terminată în volănaș (*tászli*). Cusută cu mașina, brodată manual. Punct urzit prin și peste crețuri (*petrözselymös szedés*). Tighelită cu mașina. Ornament pe umăr, piept, încheietura mînecii. Motive geometrice. Albă. Fig. 42.

24. 5581. *Ing. Racoșul de Sus*, 1971. Cusută de Páll B. Juliánna. Reconstrucție. Maghiar. Port sărbătorească. L: 57, Lm: 50, LA: 76, LAm: 37,5.

Din pînză de bumbac de casă, nasturi. Stan dintr-o foaie, întregită din 1 1/2 lați, îndoite la nivelul umerilor, cu deschizătură de formă în T. Umerițe. Guler îngust înalt. Mîneca din 1 1/2 lați, cu pavă, plisată la nivelul încheieturii, terminată în volănaș. Cusută cu mașina, brodată manual și cu mașina. Punct urzit și peste crețuri, tighelit cu mașină. Ornament pe umăr, pe piept (pliuri tighelitate). Motive geometrice. Albă. Fig. 38, 71.

25. 5178. *Ing. Racoșul de Sus, 1965.* Cusută de Noda Julianna. Maghiar. Piesă purtată în zilele de lucru și la sărbători. L: 51, Lm: 54, LA: 78, LAm: 40. Din pînză din comerț, nasturi. Stan dintr-o foaie îndoită la nivelul umerilor cu deschizătură de formă în T. Guler de gît. Mînecă dintr-o foaie, cu pavă, terminată în volănaș. Cusută cu mașina. Brodată cu mașina. Pliuri tighelitate pe piept (*szedett mejj*). Albă. Fig. 63, 69.

26. 7957. *Ing. Sf. Gheorghe, 1938.* Port sărbătoresc de fete, component al „costumului secuiesc” reconstituit. L: 68, Lm: 56, LA: 80, LAm: 30. Din pînză de bumbac din comerț. Stan dintr-un lat de pînză îndoit la nivelul umerilor, cu deschizătură dreptunghiulară. Umerițe. Gura de la gît în spate. Mînecă terminată în volănaș. Cusută cu mașina, brodată manual. Încrețire: viespar, la gît și la umăr. Pe muchia mîneicii aplicații de dantelă. Albă. Fig. 9, 35.

27. 5920. *Ingecske. Racoșul de Sus, 1972.* Cusută de Biró Ferencné. Reconstrucția portului de fetițe dinaintea anilor 1950. Purtată de fetițe de 1—2 ani. Maghiar. L: 51,5, Lm: 30,5, LA: 41. Din pînză de bumbac din comerț, nasturi. Stan dintr-o bucată de pînză îndoită la nivelul umerilor. Umerițe. Gura în față la mijloc. Guler plisat, înalt. Mînecă lărgită cu pavă, terminată în volănaș. Cusută cu mașină. Tighelire cu mașină pe piept și pe umăr. Albă. Fig. 10—11, 50.

28. 8192. *Ing. Doboșeni, 1978.* Cusută de Tókos Anna. Port sărbătoresc de fetițe. Maghiar. L: 64, Lm: 38, LA: 58, LAm: 26, LAp: 86,2. Din pînză de comerț, elastic, dantelă din comerț. Stan format dintr-o bucată de pînză, îndoită la umăr, cu deschizătură în formă de T, cu guler. Poală încrețită, adăugată. Mîneca cu pavă, terminată în volănaș, la nivelul încheieturii cu trei rînduri de brezărău. Cusută cu mașina. Pe piept pliuri tighelitate. Aplicații de dantelă. Fig. 12, 47.

29. 7766. *Ing. Estelnic. 1950.* Cusută de Kiss Zoltánné. Piesă componentă a „costumului secuiesc” reconstituit. L: 59, Lm: 58,5, LA: 69,5, LAm: 18. Din pînză din comerț, elastic, dantelă. Stan din bucăți separate pentru față și spatele, încrețirea gîtului oval pe brezărău. Mînecă răscoită, cu terminația în brezărău asociată cu un volănaș. Aplicație de dantelă pe gît și mînecă. Albă. Cusută cu mașina. Fig. 13, 48.

30. 5035. *Ing. Covasna, 1941.* Piesă componentă a „costumului secuiesc” reconstituit. L: 53,5, Lm: 65, LA: 60, LAm: 23,5. Din pînză din comerț, dantelă croșetată, nasturi. Stan din 1+1 bucăți de pînză, întregită pe umăr. Gura în față la mijloc. Gîtul încrețit, prins într-o bentiță, este asociat cu un volănaș. Mîneca din 1 1/4 bucăți, terminată într-un volănaș. Cusută cu mașina. Aplicație de dantelă. Albă. Fig. 43, 59, 68.

31. 7958. *Ing. Doboșeni, anii 1920.* Port sărbătoresc și cotidian. Maghiar. Din pînză de bumbac, panglică și nasturi din comerț. Stan dintr-o bucată de pînză, îndoită la nivelul umerilor, cu deschizătura în formă de T. Umerițe, pavă. Mînecă terminată într-un volănaș. Cusută cu mașina. Pe piept pliuri tighelitate. Aplicații. Albă.

32. 8187. *Ing.* Doboşeni, 1978. Cusută de Lörinc Margit. Piesă de port sărbătorească. Maghiar. L: 63, Lm: 55, LA: 76, LAm: 35. Din pînză din comerţ, dantelă, nasturi, elastic. Stan dintr-o bucată de pînză, îndoită la nivelul umerilor, cu deschizătură în formă de T. Umeriţe, pe umăr o fişie îngustă dreptunghiulară şi o „băgătură” triunghiulară. Guler. Gura în faţă la mijloc. Mîneca se termină în brezărău, urmat de un volănaş. Cusută cu maşina. Pe piept pliuri tighelite pe muchia gurei, gulerului şi mîneţii aplicaţie de dantelă. Albă. Fig. 45.

33. 7757. *Ing.* Căpeni, 1940. Piesă componentă a „costumului secuiesc” reconstituit. L: 48, Lm: 56, LA: 56, LAm: 25. Din pînză din comerţ, şnur, nasturi. Stan format din 2+1 bucăţi. În faţă deschisă complet. Guler Mîneacă fără pavă se termină în volănaş. Pliuri tighelite pe piept. Pe muchia mîneţii şi gulerului aplicaţie de dantelă croşetată. Albă.

34. 5661. *Ing.* Herculean, cca 1950. Port obişnuit, zilnic. Maghiar. L: 49, Lm: 44, LA: 75, LAm: 28,5. Din pînză din comerţ, dantelă, panglică brodată din comerţ, elastic. Stan din 1+1 bucăţi, cu băgătură îngustă pe umăr. Guler. Mîneacă fără pavă, răscoită, cu brezărău şi volănaş. Cusută cu maşina. Tighelită cu maşina. Pe guler aplicaţie de panglică brodată, plisată. Pe piept şi mîneacă aplicaţie de dantelă. Albă.

35. 5697. *Ing.* Herculean, 1910. Cusută de Akácsos Juliánna. Maghiar. Component al portului obişnuit de fiecare zi. L: 54,5, Lm: 38,5, LA: 70, LAm: 26. Din pînză de bumbac de casă, nasturi. Stan dintr-un lat, luat în lungime, cusut la umăr. Umeriţă. Gît prins într-o bentiţă îngustă. Gura în faţă la mijloc. Mîneacă dintr-un lat, cu pavă, lăsată liber. Stan prelungit cu un adaos. Cusută cu maşina şi manual. Pe piept 2—2 pliuri tighelite. Albă. Fig. 6, 37.

II. B. CĂMAŞI CU PLATCĂ

36. 6189. *Cămaşă cu platcă.* Ariuşd. Românească. Purtată de fete şi femei la sărbători. L: 55, Lm: 56, LA: 56, LAm: 40. Din pînză de bumbac de casă, arnici, paiete, dantelă din comerţ. Stan din 1+1 laţi, cu clini laterali dreptunghiulari. Gît rotund, gura în faţă la mijloc. Mîneca din 1 lat, cu pavă, liberă. Cusută cu maşina, brodată manual. Punct feston, cruciuliţe simple şi duble, punct plat oblic răsucit. Ornament în jurul gîtului, pe piept, pe spate şi pe mîneacă. Ornamente simple pentru accentuarea structurii, ornamente geometrizzante şi naturaliste în vrîste late. Fond alb, ornament negru, paiete aurii. Fig. 14, 33.

37. 8413. *Ie.* Valea Mare, 1921. Cusută de Pastor Ana. Românească. Purtată de femei şi fete, la sărbători. L: 48, Lp: 62, Lm: 56, LAp: 69, LAm: 28,5. Din pînză de casă din *măşină creaţă*, (ie), din pînză de comerţ (poale), arnici, nasturi. Stan din 1/2+1/2+1 (în faţă) + 2 (în spate) laţi, platca din 2 bucăţi. Poale lungă, dreaptă. Mîneca din 1 1/4 lat, terminată

în volănaș. Plisată. Cusută cu mașină. Brodată manual, cruciulițe simple, cruciulițe „pe bușteni”. Aplicație de dantelă croșetată. Pe piept, umăr și mîneacă vrîste cu ornamente geometrice. Fond alb, ornament albastru și negru.

38. 6184. *Cămașă cu platcă*. Vilcele, cca 1900. Românească. Port de mireasă, păstrată pentru înmormintare. L: 50, Lm: 63. Din pînză de bumbac de casă, arnici, paiete, mărgele. Stan din 1+1 lat, platca din 2 bucăți, întregite pe umăr. Gît rotund, gura în față, la mijloc. Mîneacă fără pavă, terminîndu-se în volănaș. Cusută cu mașina, brodată manual. Tiv, cruciulițe simple și duble. Ornament în jurul gîtului, pe platcă, în jurul gurii, pe mîneacă. Motive geometrice și florale: vrej, spic de grîu, flori în formă de cerc. Stele. Fond alb, ornament negru, paiete aurii. Fig. 34.

III. CĂMĂȘI BĂRBĂTEȘTI

39. 8396. *Cămașă mocănească*. Voinești, 1950. Românească. Port pentru sărbători și zile de lucru. L: 96, Lm: 69, LAp: 114, LAm: 25. Din pînză de bumbac din comerț, panglică brodată, nasturi. Stan dintr-o bucată de pînză îndoită la nivelul umerilor, cu deschizătură în formă de T, dublat la umăr, lateral cu cîte 1 clin trapezoidal și 1 triunghiular. Gura în față la mijloc. Guler răsfrînt. Mîneacă lărgită cu pavă, cu pumnar răsfrînt. Cusută cu mașina. Aplicație. Tighelită cu mașina. Pe piept aplicație, pliuri tighelite. Pe gît și mîneacă aplicație. Albă. Fig. 18, 53.

40. 6924. *Cămașă mocănească*. Zăbala, 1950. Românească. Piesă de port sărbătorească. L: 92,5, Lm: 67, LAp: 128, LAm: 28. Din pînză de bumbac din comerț, panglică brodată din comerț, nasturi. Stan dintr-o bucată îndoită la nivelul umerilor cu deschizătură în formă de T, lateral cu 3—3 clinuri, la umăr dublatură. Guler de gît răsfrînt. Cusută cu mașina. Tighelită cu mașina, punct plat, cusut manual. Aplicație. Ornament pe guler, pe piept, (pliuri tighelite), pe pumnar. Motive geometrice. Albă. Fig. 61, 74.

41. 6513. *Cămașă bărbătească*. Zagon, cca 1910. Românească. Purtată la sărbători. L: 101, Lm: 65, LA: 107. Din pînză de bumbac de casă, nasturi. Stan dintr-o bucată de pînză îndoită la nivelul umerilor, cu deschizătură în formă de T, lateral cu cîte 2 clinuri triunghiulare. La umăr dublură. Guler răsfrînt. Mîneacă din 1 1/2 lași, cu pavă și cu pumnar. Cusută cu mașina. Punct plat, cheiță, viespar. Ornament pe guler, pumnar și poale. Motive geometrice. Albă. Fig. 17, 52.

42. 5791. *Ing. Vîrghiș*, 1930. Maghiară. Piesă de port sărbătorească. L: 65, Lm: 54, LA: 78, LAm: 40. Din pînză de bumbac din comerț, nasturi. Stan din cîte 1 bucată, întregite pe umăr. Gura în față la mijloc. Guler înalt, răsfrînt. Mîneacă cu pavă și pumnar. Cusută cu mașina. Tighelire cu mașina. Ornament pe piept (pliuri tighelite) și pe pumnar. Motive geometrice (linie de val). Albă. Fig. 57, 64, 75.

43. 5891. *Ing. Vilcele*, cca 1910. Românească. L: 97, Lm: 65, LA: 87, LAm: 32. Din pînză de casă de bumbac, nasturi. Stan din 4 bucăți de pînză: 1 în față, 1 în spate, cîte 1 lateral. Gura în față la mijloc. Guler răsfrînt. Mîneacă din 1 1/4 lași, cu pavă și pumnar. Cusută cu mașina și

cu mîna. Cheița *purecelul*, punct plat tighelit cu mașina. Ornament pe muchia gulerului, pumnarului și pe piept (pliuri tighelitate). Motive geometrice: triunghiuri. Albă. Fig. 20, 58.

44. 5282. *Ing.* Racoșul de Sus, cca 1930. Maghiară. Purtată la zile de lucru. L: 58, Lm: 58, LA: 82, LAm: 42. Din pînză din comerț, nasturi. Stan dintr-o bucată de pînză, indoită la nivelul umerilor, cu deschizătură în formă de T. Umeriță. Gura în față la mijloc. Guler îngust, înalt. Mîneacă lărgită cu pavă, terminată în pumnar. Cusută cu mașina. Tighelită cu mașina. Pe piept pliuri tighelitate. Motive geometrice. Albă. Fig. 41, 67.

45. 5693. *Ing.* Herculean, 1920. Cusută de Akácsos Júlianna. Maghiară. Purtată în zile de lucru. L: 68, Lm: 61, LA: 75, LAm: 26. Din pînză din cîlți de casă, pînză de cînepă (guler), nasturi. Stan din 1 1/2+1 1/2 lați, cusută la umăr, la gît cu o mică băgătură triunghiulară. Gura în față la mijlocul pieptului. Guler răsfrînt. Mîneacă cu pavă și cu pumnar. Cusută cu mîna. Gulerul cusut cu mașina. Neornamentată. Culoare naturală. Fig. 19, 55.

46. 5571. *Ing.* Racoșul de Sus, 1970. Cusută de Páll B. Miklósné. Piesă de port sărbătorească. Reconstrucție. Maghiară. L: 68, Lm: 60, LA: 72, LAm: 37. Pînză de bumbac de casă, nasturi. Stan din 1 1/2 lați întregite, indoite la nivelul umerilor, cu deschizătură de formă de T, cu o întăritură de panglică pe umăr și o băgătură triunghiulară la gît. Guler răsfrînt. Gura în față la mijloc. Mîneacă încrețită, terminată în pumnar. Ornament pe piept: pliuri tighelitate, pe guler și pe pumnar: punct plat răsucit. La umăr și la încheietura mîneicii punct prin și peste crețuri (*petrözselymös szedés*). Albă. Fig. 56, 62.

NOTE

¹ Redactarea cataloagelor de colecții muzeale este o formă de valorificare a cercetării științifice incluse în planurile anuale de cercetare a muzeelor, îndrumate de către C.C.E.S., Direcția Artelor și Instituțiilor de Spectacole.

² GAZDA KLÁRA — HAÁZ SÁNDOR: **Forme și culori în portul popular din județul Covasna. 1979—1980.**

³ Conform statisticii întocmite la sfîrșitul anului 1983, colecția de cămăși, compusă din 157 de obiecte reprezintă cca 1/4 din colecția de port popular. 73 buc. de cămăși provin din județul Covasna. Catalogul cuprinde numai 46 de cămăși, întrucît tratează numai piesele tipice, intrate în colecție înainte de 1981. Obiectele colecționate recent sînt descrise în note, atrăgînd atenția asupra asemănărilor cu cămășile analizate în catalog.

⁴ Aceste cifre arată nr. curent al cămășilor din catalog, iar cifrele cu scris oblic reprezintă numărul curent al ilustrațiilor.

⁵ Colecționările recente subliniază această constatare. După redactarea catalogului au intrat în colecție cămășile cu următoarele numere de inventar: 8745, 8746 (Racoșul de Sus), 8760, 8763 (Virghiș), 8478 (Moacșa), 8819, 8621, 3612 (Valea Mare), 8794, 8796, 8881 (Voinești), 8530 (Vilcele) și 8570 (Covasna). 8 bucăți dintre acestea sînt românești. 7 exemplare sînt cămăși bărbătești.

⁶ O parte din sursele sînt manuscrise. Astfel, 16 scrisori de zestre datate între 1802—1922, păstrate în secția muzeală din Cernat, o serie de protocoale de breslă, contracte privind leafa slugilor etc. (Nagy Jenő 1957 479, 1972. 267). Din sfîrșitul seco-

lului al XVII-lea avem la dispoziție litografia inginerului militar Marsigli — republicat de Bányai (1959, 21), din secolul al XVIII-lea o acvarelă reprezentând un bărbat și o femeie (Kresz 1956 4a.b.) iar din secolul XIX gravura lui Klimkovits (Szilágyi 1854, 101—102). Izvoarele tipărite sînt de factură beletristică sau publicistică, republicate, astfel articolul lui Nagy Imre din 1857 (Kresz 1956, 128—129), al lui Gedő János (Szilágyi 1854, 101—102) și al lui Scheint (Nagy Jenő 1972, 266—267). Portul local din Brețcu, Voinești și Racoșul de Sus este descris de către Orbán Balázs (1869 a. 121, 1869 b. 150, 165). Balázs Márton furnizează date despre portul secuiesc de la cumpăna secolului nostru, articolul său fiind publicat de către Malonyay (1909, 39—44). În urma săpăturilor arheologice a fost descoperit un port din secolul al XVIII-lea, care este descris de arheologul Székely Zoltán. (1955, 63). Am preluat cîteva date culese prin anii 1930 de către Csulak Magda.

⁷ Descrierea porturilor populare din zona Tîrnavei Mici a fost făcută de Dunăre—Catrina (1968), portul popular din Casin este prezentat de Nagy Jenő (1972), cele din județul Harghita de Kósa Szánthó Vilma, Elena Secoșan și Kardalus János în publicația Portul popular din județul Harghita (1979), cel din Săptesate de Seres András (1972—1973).

⁸ Dintre colecționările recente, cămașa de la Moacșa este piesă reconstituită.

⁹ Dintre obiectele colecționate recent 2 sînt confecționate din cînepă (8884, 8885), 5 din pînză de bumbac de casă (8819, 8882, 8883, 8885, 8530), 1 din tul (8794), 1 din borangic (9360) și 7 din pînză de comerț.

¹⁰ Are croiala asemănătoare cămașa din Vilcele, prevăzută cu volănaș la mîneacă, brodată cu ață neagră (9360).

¹¹ Viorica Pascu 1966, 445.

¹² Prezintă asemănări și cămașa provenită din Voinești, prevăzută cu volănaș la mîneacă, brodată cu fir auriu și paiete pe bentiță și pe piept (8794).

¹³ Viorica Pascu 1966, 449.

¹⁴ Asemănător cu aceste este și ia cu poale, brodată cu ață neagră, provenită din Valea Mare (8819). Mîneca acesteia, confecționată din 1 1/4 lați, este prevăzută cu volănaș. Structură asemănătoare are și cămașa din Vilcele (8530), cu aplicație de dantelă în dealungul mînecii drepte, cusută cu ață neagră.

¹⁵ Asemenea cămăși a purtat și populația maghiară din Săcele și Valea Tîrnavei Mici (Sereș 1972, 1973; Nagy Jenő 1978, 268—272. Date istorice vezi la Scheint (Nagy Jenő 1972, 267) și Marsigli (Bányai 1959, 21).

¹⁶ Viorica Pascu 1966, 450—451.

¹⁷ Asemenea structură prezintă și obiectul provenit din Herculean (8887).

¹⁸ Asemănătoare sînt cămășile confecționate din Vîrghiș (8760) și Racoșul de Sus (8745, 8746, 8764). Primele două sînt prevăzute cu pumnare la mîneacă și guler răsfrînt la gît, iar ultimele au mîneci cu volănașe și gît cu guler îngust, înalt.

¹⁹ Cămașa din subzona Odorhei este prezentată de Haáz Ferenc Rudolf (1929) și Kósa Szánthó Vilma (1979, 63—66).

²⁰ Ultimele trei sînt datele lui Csulak Magda.

²¹ Viorica Pascu 1966, 450—451.

²² Cămașa secuiescă cu gît asemănător, pavă, dar din bucăți drepte a fost confecționată la Moacșa (8478).

²³ Asemenea piese au fost colecționate la Covasna și la Brețcu.

²⁴ Structura asemănătoare prezintă cu cămașa lungă cămașa confecționată la Vîrghiș, prevăzută cu clinuri laterale triunghiulare, cu platcă, dar cu o lungime mai scurtă, pînă la talie (8763).

²⁵ Viorica Pascu 1966, 450—451.

²⁶ Croi asemănător au și cămășile din Voinești (8795, 8796).

- ²⁷ Conform informației cercetătoarei Elena Secoșan, putem întâlni cămăși bărbătești cu un croi asemănător în subzonele din Vrancea și Bacău, învecinate cu județul nostru.
- ²⁸ Viorica Pascu 1966. 441.
- ²⁹ Florea Bobu Florescu 1979 371, Dunăre—Catrina 1968. 95—99.
- ³⁰ Cămășile din Herculean (8883—8886), confecționate din cînepă respectiv din pînză de bumbac de casă prezintă asemănări cu cele amintite.
- ³¹ Viorica Pascu 1966. 442.
- ³² Florea Bobu Florescu 1969. 371.
- ³³ Secuiul de pe acvarela din secolul al XVIII-lea poartă cămașă lungă, lăsată în afara cioarecilor, cu mîneca dreaptă; Scheint însă vorbește despre pumnar în 1833 (Kresz 1956 4a, Nagy Jenő 1972. 267).
- ³⁴ Nagy Jenő 1957. 483.
- ³⁵ Nagy Jenő 1972. 267.
- ³⁶ Bătrînii țin minte încă acest tip de cămașă. În fototeca Muzeului se află o fotografie din 1930, reprezentînd o femeie din Araci, care poartă cămașă încrețită.
- ³⁷ Avînd în vedere ornamentația, acestui tip de cămașă poate fi apropiat de cămașă românească de pe Valea Tîrnaveilor. (Dunăre—Catrina 1968. 166—181).
- ³⁸ Florea Bobu Florescu 1969. 300.
- ³⁹ Székely 1955. 63. Acest motiv ne amintește de motivul lucrat cu ciurătură la Cărlata, denumit „maci” (Péntek 1977, 175—182 fig.). Motive cu o structură asemănătoare apar pe cămășile populației maghiare din Țara Birsei, acestea fiind cusute cu diferite tehnici de broderie (Seres 1973, fig. 12, 18, 25, 73, 74, 104, 106).

BIBLIOGRAFIE

- APOR PÉTER: 1978 *Methamorphosis Transilvaniae* (1736). Bukarest.
- BALÁZS MÁRTON: 1942 *Adatok Háromszék vármegye néprajzához*. Sepsiszentgyörgy.
- BÁNYAI EDIT: 1939 *A székely női viselet* In: Erdélyi Múzeum Egyesület Émlékkönyve 20—27.
- CȘÉREY ZOLTÁN: 1978 *A kézdivásárhely szűcs céh gazdasági-társadalmi helyzete a XVIII. század közepén (1730—1756) a számadási jegyzőkönyvek tükrében*. Aluta VIII—IX. 1976—1977. Sepsiszentgyörgy.
- NICOLAE DUNĂRE — CONSTANTIN CATRINA: 1968 *Portul popular românesc de pe Tîrnave*. Brașov.
- FLOREA BOBU FLORESCU: f.a. *Portul popular din Muscel* f. 1.
1969 *Portul*. In: *Arta populară românească*. București. 277—414.
- GAZDA KLÁRA: 1971 *A felsőrákosi székely népviselet*. Aluta. Sf. Gheorghe — Sepsiszentgyörgy. 438—451.
- HAÁZ FERENC RUDOLF: 1931 *Egy székely falu öltözete*. Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára. Sepsiszentgyörgy.
- HASZMANN PÁL: — KÓSA SZÁNTHÓ VILMA: 1978 *Adalékok a XX. század eleji felsőháromszéki perefenum kérdéséhez*. Aluta 1976—1977. Sepsiszentgyörgy.
- KÓS KÁROLY, dr.: 1977 *Régi hozománylevelek Kézdivásárhelyről*. Művelődés. I. 23.
- KRESZ MÁRIA: 1956 *Magyar parasztviselet (1820—1867)*. Budapest I—II.
- MALONYAY DEZSŐ: 1909 *A magyar nép művészete*. Budapest. III.
- MÓZES TEREZA: 1977 *Codificarea unor categorii de obiecte etnografice*, Revista Muzeelor și Monumentelor. Muzee. Nr. 7. 38—43.
- NAGY IMRE: 1857 *A vitéz székely nemzet részletesebb ismertetése*. Vasárnapi Újság. 455. In: Kresz Mária: *Magyar parasztviselet*. Budapest I—II. 1956. 128—129.

- NAGY JENŐ: 1957 **Adatok a székely posztóharisnya fejlődéstörténetéhez.** In: Kelemen Emlékkönyv. Kolozsvár. 379—485.
- 1972 **Öltözet.** In: Kós Károly — Szentimrei Judit — Nagy Jenő: Kászoni székely népművészet. Bukarest.
- 1978 **Öltözet** In: Kós Károly — Szentimrei Judit — Nagy Jenő: Kisküküllő menti magyar népművészet. Bukarest. 255—314.
- ORBÁN BALÁZS: 1868, 1869 **A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi és népismereti szempontból.** I. 1868. **Udvarhelyszék.** II. 1869 a **Csikszék.** III. 1869 b **Háromszék.** Pest.
- VIORICA PASCU: 1966 **Croiuri de cămăși din colecția Muzeului Etnografic al Transilvaniei.** Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, pe anii 1962—1964. 435—454.
- EMILIA PAVEL: 1969 **Portul popular din zona Iașului.** Iași.
- PÉNTÉK JÁNOS: 1977 **A kalotaszegi népi hímzés és szókincse.** Bukarest.
- SERES ANDRÁS: 1972. **Barcasági csángó leányingek hímzésmintái.** Sepsiszentgyörgy.
- 1973 **Barcasági csángó férfiingek, menyecskeingek, öregasszonyingek és díszkendők hímzésmintái.** Sepsiszentgyörgy.
- 1974 **Portul mocănesc din Covasna-Voinești.** I-II. Cuvîntul Nou. Anul VI, nr. 1160, 1166.
- SZÉKELY ZOLTÁN, dr.: 1955 **Urmele de înmormintare veche la Covasna.** Almanach 1879—1954. Tîrgu Mureș. 61—62.
- *** (Elena Secosan — Kósa Szánthó Vilma — Kardalus János) 1979 **Portul popular din județul Harghita.** Miercurea Ciuc.

Kivonat

A dolgozat a Sepsiszentgyörgyi Múzeum népviseletgyűjteményéből a Kovászna megye területéről származó parasztingeket veszi számba: elemzi területi megoszlásukat, anyagukat, szabásukat, díszítményüket, majd részletesen bemutatja az egyes darabokat. A dolgozat lezárása után gyűjtött 18 inget a jegyzetanyag tárgyalja.

Az inggyűjtemény több szempontból is egyenetlen. Mindenek előtt földrajzilag. Míg egyes kistájokról, így Erdővidék falvaiból, az Oltkanyar-menti településekről egész sorozatok teszik lehetővé e tárgytypus belső fejlődésének nyomon-követését, másokról alig került be egy-két hagyományos darab. Etnikai szempontból feltűnő a román ingek viszonylagos nagy száma (a katalógusban 22 darab). Ugyanakkor hatszor annyi a férfi-, mint a női ing. Mindez a népviselet állapotából következik: míg Barót környékét leszámítva a háromszéki magyarság körében már az első világháború táján befejeződött a kivetkőzés-folyamata, melyben a férfiak jártak elől, a románság egyes ünnepi viseletdarabjait a mai napig megtartotta. A két világháború közt több faluban felújították a népviseletet; a katalógus ilyen rekonstruált **székely ingeket** is tartalmaz.

Tekintve, hogy a múlt század végére a házi vásznat gyári gyolcs váltotta fel, a 63 bemutatott ingből csak 34 készült házivászonból: 3 drb. kenderből, 38 gyapotból és 3 drb. vékonyabb gyapotvászonból.

A román nők fekete cérnával gazdagon hímzett mellévarrott ujjú inget viseltek, melynek 2—3 szélből szabott törzsét kétoldalt keskeny téglalap alakú ereszték bővítette. A történeti források szerint a XVIII. században még **ráncosinget** viseltek a magyar nők is: hogy ez szintén mellévarrott ujjú lehetett, azt a szomszédos kistájak hasonló darabjai sejtetik. A gyűjtemény magyar női ingei bevarrott ujjúak. Ezek törzse 1—1½ szél széles, függőlegesen kétrét hajtott, T alakú nyakkivárással ellátott, néha vízszintesen helyezett és összevarrt vászonból készült. A korábban jellegzetes, fehér cérnával varrt kézi hímzést

már csak a rekonstruált darabokon találjuk meg, általános viszont a gépi tűzdelés és csipke-rátét. A magyarok mindenütt ismerték a kétoldalt háromszögű eresztékkel bővített hosszú inget, és mind a román, mind a magyar nők kedvelték a **plátkás inget**.

Bevarrott ujjú férfiingeit a románság gyakran háromszög- és trapézalakú, ritkábban téglalapalakú eresztékkel bővítette, kétoldalt, a magyarok egy-egy fél szélet a törzsrészbe toldottak be. Az ing viselés módjában megmutatózó etnikai különbségek (hosszú ingüket a román férfiak kieresztve, széles derékszíjjal öyözve, a magyarok harisnyába betűrve viselik) újabb keletűek, a XVIII. század utániak.

LISTA ILUSTRĂRIILOR

1. Croiul cămășii românești de femeie cu mîneca prinsă din gît. Vilcele. 5894. 14.
2. Idem. Vilcele. 5103. 3.
3. Idem. Valea Mare. 5931. 8.
4. Idem, cu poale. Ibidem. 8412. 16.
5. Croiul cămășii maghiare de femeie, cu mîneca prinsă din umăr. Aita Seacă. 6043. 16.
6. Idem. Herculean. 5697. 35.
7. Idem. Racoșul de Sus. 5579. 21.
8. Idem. Virghiș. 5781. 18.
9. Idem. Sf. Gheorghe. 7957. 26.
- 10.—11. Croiul cămășii maghiare de fetiță cu mînecă prinsă din umăr. Racoșul de Sus. 5920. 27.
12. Idem. Doboșeni. 8192. 28.
13. Răscroiiala mîneții unei cămăși „secuiești”. Estelnic. 7766. 29.
14. Croiul cămășii românești de femeie, cu platică. Araci. 6189. 36.
15. Croiul cămășii maghiare femeiești, cu platică. Araci.
16. Croiul cămășii lungi maghiare de femei. Expoziția de la Cernat.
17. Croiul cămășii mocănești de bărbat. Zagon. 6513. 41.
18. Idem. Zăbala. 8396. 39.
19. Croiul cămășii maghiare de bărbat. Herculean. 5693. 45.
20. Croiul cămășii românești de bărbat. Vilcele. 5891. 43.
21. Croiul cămășii românești de băiat. Zăbala.
22. Amplasarea ornamentelor pe cămășile românești de femeie, cu mîneca prinsă din gît. Valea Mare. 8412. 14.
23. Idem. Ibidem. 8411. 7.
24. Idem. Vilcele. 5103. 3.
25. Idem. Ibidem. 5160. 4.
26. Idem. Ibidem. 6211. 5.
27. Amplasarea ornamentelor pe cămășile românești de femei cu mîneca prinsă din gît. Araci. 6181. 2.
28. Idem. Vilcele. 5894. 14.
29. Idem. Araci. 8414. 10.
30. Idem. Vilcele. 6139. 15.
31. Idem. Ibidem.
32. Idem. Zăbala. 6941. 9.
33. Amplasarea ornamentelor pe cămășile cu platică românești de femei. Ariușd. 6184. 36.

* Primul număr reprezintă numărul de inventar, al doilea numărul curent al obiectului în catalog.

34. Idem. Vilcele. 6194. 38.
35. Cămașă maghiară de femeie cu mîneca prinsă din umăr. Sf. Gheorghe, 7959. 38.
36. Idem. Ibidem.
37. Idem. Herculean. 5697. 35.
38. Idem. Racoșul de Sus. 5581. 24.
39. Idem. Ibidem. 5579. 21.
40. Idem. Sîncrai. 8045. 20.
41. Idem. Racoșul de Sus. 5282. 44.
42. Cămașă maghiară de femeie cu mînecă prinsă din gît și cu guler plisat.
43. Idem. Covasna 5033. 30.
44. Idem. Virghiș. 5730. 22.
45. Idem, cu guler. Doboșeni. 8187. 32.
46. Idem. Virghiș. 5781. 18.
47. Idem. Doboșeni. 8192. 28.
48. „Cămașă secuiască”. Estelnic. 7766. 29.
49. Guler plisat pentru cămașă maghiară „fără gît”. Racoșul de Sus. 5261.
50. Cămașă maghiară de fetiță. Racoșul de Sus. 5920. 27.
51. Guler plisat, piesă de port maghiar. Racoșul de Sus. 5317.
52. **Cămașă mocănească** de bărbat. Zagon. 6513. 41.
53. Idem. Zăbala. 8396. 39.
54. Cămașă românească de băiat. Zăbala.
55. Cămașă maghiară bărbătească. Herculean. 5693. 45.
56. Idem. Racoșul de Sus. 5571. 46.
57. Idem. Virghiș. 5791. 42.
58. Idem. Vilcele. 5891. 43.
59. Ie maghiară de femeie, la gît cu volănaș. Covasna 5035. 30.
60. Ie maghiară de femeie cu gît înalt, prevăzut cu dantelă răsfrîntă. Virghiș. 5730. 22.
61. Tighel pentru fixarea pliurilor pe cămașă românească de bărbat. Zăbala. 6924. 40.
62. Tighel pe pieptul cămășii maghiare de bărbat. Racoșul de Sus. 5571. 46.
63. Idem. Ibidem. 5178. 25.
64. Idem. Virghiș. 5791. 42.
65. Tighel pe piept de cămașă maghiară femeiască. Virghiș. 5781. 181.
66. Idem. Ibidem. 5721. 19.
67. Mînecă terminată în volănaș încrețit de pe cămașă maghiară de femeie. Racoșul de Sus. 5581. 24.
68. Idem. Covasna. 5035. 30.
69. Idem, brodată prin și peste crețuri. Racoșul de Sus. 5178. 25.
70. Idem, în brezărău. Virghiș. 5781. 25.
71. Mînecă terminată în volănaș plisat de pe cămașă de femeie maghiară. Racoșul de Sus. 5581. 24.
72. Idem. Virghiș. 5721. 19.
73. Idem. Ibidem. 5730. 22.
74. Mîneca cămășii românești de bărbat cu pumnar. Zăbala. 6924. 40.
75. Pumnar de pe mîneca cămășii maghiare de bărbat. Virghiș. 5791. 42.

Desene executate de HAÁZ SÁNDOR

Abstract

This paper analyses the most important characteristics (the origine, materials, the cut, ornamentation) of the traditional shirts, descended from Covasna region, the study being followed by the description of the different objects.

The collection represents some disproportions provided from the actual (present) stage of the popular costumes. Some parts of this territory (e.g. in the villages north of Baraolt, and the bend of the river Olt) offer us hundreds of objects, suggesting even their stage of development; from the other parts hardly could we collect even some unique objects. Almost half of this collection belongs to the Romanian population, that have preserved their rich ornamentations. The shirts represent only 1/6 of the collection. Some objects belong to the Hungarian popular costumes worn between the two World Wars.

Owing to the fact, that from the end of the last century the traditional materials were substituted by those of industrials represented in the catalogue and in the foot-notes, from the represented 63 shirts, only 34 were woven (3 made of hemp, 38 made of cotton and 3 of thiner cotton).

The Romanian women wore blouses with sleeves, tied round the neck, nicely ornamented, the body of the blouse was out of 2—3 pieces, and inserted by some rectangled pieces. From the Hngarian resouces we find out hat these type of blouses were worn by the Hungarian population of this aerea beginning with the 18-th century. The Hungarian shirts have sleewes put over and tied to the shoulders the body being made of 1 — 1 1/2 unfolded material, sometimes cut orizontally.

In most of the cases these ornamentations were made by sewing mashines, but the old ones were hand-embroidered. Ewerywhere we can find long blouses widened by rectangled pieces.

The shirts have long sleeves put over and tied to the shoulder, the Romanians often wear shirts inserted by triangled pieces, and by both populations we find shirts made inserted of restangled pieces. The differences concerning the length of the shirts are of recent origine, only beginning after the 18-th century.

1. le românească cu mîneca prinsă din gît. Vilcea. 5894. 14. Foto Fóris Pál.

2. Ie cusută din Dobîrlău. În catalog piese similare din Valea Mare. Foto Moldovan Nicolae

3. Cămașă românească cu platcă. A Ariușd. 6189. 36. Foto Fóris Pál.

